

Boopgørelse og brandstiftelse på Momtoft

af Anders J. Hindsholm

Artiklen giver to næsten samtidige nedslag i gården Momtofts historie. Et skifte fra 1727 giver et indtryk af det materielle liv, mens en brandstiftelse i 1735 hører til den mere dramatiske side. Artiklen bringes efter aftale med afdøde Anders Hindsholms enke. Den er skrevet til Sennels sogns kirkeblad og bringes her i næsten uændret form. Dog stammer det indsatte brev fra forfatterens efterladte papirer.

I begyndelsen af 1700-tallet boede der i Klitmøller en meget velhavende skipper, Per Olufsen Drasbech, som var gift med Maren Christensdatter (født o. 1650). Den 8. juni 1712 holdt de bryllup for deres datter, Helle; hun blev gift med en handelsmand fra Holstebro, Anders Nielsen Råen.

Brudens far købte samme år Momtoft i Sennels sogn, og her kom de nygifte til at bo. I begyndelsen har svigersønnen vel været forpagter eller bestyrer af gården, men i 1717 får han skøde på den. Ti år senere, i 1727, døde Anders Nielsen Råen; han blev begravet i Sennels kirke den 26. maj.

Efter sin mands død sad fru Helle tilbage med i alt 8 børn, 5 sønner og 3 døtre. Ved faderens død var den ældste 14 år, den yngste 2 måneder. Året efter, den 29. juli 1728, giftede hun sig med Mikkel Sørensen. Det følgende år føder hun en datter, som bliver hendes 9. og sidste barn.

Skifte fra 1727

I skifteprotokollen findes en opregning og vurdering af gården med besætning og inventar i 1727. Derigennem kan man få lidt indtryk af, hvordan livet på den tid har været levet på en stor selvejergård som Momtoft.

Gården har været på godt 10 tdr. hartkorn, men derudover har Anders Nielsen Råen ejet

forskellige stykker jord både i Sennels, Øster og Vester Vandet, Hjardemål, Tved, Kåstrup og Tømmerby. Han har også ejet Øster Mølle på Thisted Mark og haft halvpart i en sandskude og fjerdepart i en »skibsredningsbåd i Klitmøller«.

Momtofts bygninger har bestået af laden, som har ligget mod vest, østhuset, nørhuset og stuehuset, som åbenbart også dengang har vendt mod syd.

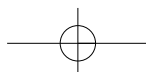
Besætningen har udgjort følgende: 6 heste (3 unge og 3 gamle), 2 hopper (10 og 11 år), 3 plage, 17 stude, 8 køer, 1 kvie, 34 får, 6 væddere, 20 lam, 2 grisesøer, 4 grise og 1 orne.

På gården er der 2 vogne til befording, 1 kane og 4 arbejdsvogne. Af markredskaber nævnes 2 plove (hjulpløve), 2 harver m. jerntænder, 2 gamle træharver og 6 par plovjern. Desuden 6 høleer og 2 lyngleer, 2 forke og 10 gamle river.

Stuehusets inventar er nøje specificeret, nemlig sådan: Sølv: bl.a. 6 sølvskeer og et krus med sølvlæg. Tin: 7 fade, 16 tallerkner og andre tinsager. Messing: Et stort fad til at sætte på en kakkelovn, et gammelt fyrbækken og en gryde m. låg, 2 lysestager, 2 fyrfade, 1 barberfad, 1 sengebækken, 1 rivejern, 1 strygejern, 2 lysesakse, 1 dørslog, 1 morter m. støder. Kobber: 1 indmuret bryggerskedel, 1 gl. håndkedel, 1 sengebækken, 1 gammel thekedel, 1 gammel kasserolle.

Møbler m.v.:

I storstuen: 1 rundt bord, 1 lille kakkelbord, 1 gl. dragkiste af fyr, 1 læderbetrukken bæk, 1

stor kiste af fyr, 1 halvkiste af fyr, 2 læderbetrukne stole, 8 andre stole, 12 glas, 2 ølglas, 3 små snapseglas og en lille karaffel.

I gæstestuen: 1 gl. bord, 2 gl. kister, 2 himmel-senge, altsammen af fyr.

I gangen ved gæstestuen: 1 gl. kiste af fyr og 1 af eg, 1 gammelt skab af fyr, 1 foldebænk, 2 gamle spinderokke, 2 garnvinder og 1 trælygte med glas.

I dagligstuen: 1 egebord med 2 egestole, 1 gammelt fyrebord, 3 bænke af fyr, 1 gammelt bord med en foldeseng under, 2 træstole, 1 slagur, 1 bilæggerovn af jern, 1 åbent skab med hyl-der, 1 bordtæppe og 40 mælkebøtter.

I skrivekammeret: 1 skrivetøj, 1 lille spejl, 1 flaskerække med 8 flasker, 1 gammelt skrin og 1 karvebræt.

I køkkenet: 6 hollandske tallerkner, 1 hollandsk fad, 5 jerngryder, 2 jernpander, 2 trefødder af jern, 2 stegespader, 2 ildklemmer, 2 køkkenknive, 1 jernlampe, 1 rivejern, 2 tinskeer og en stegegaffel.

I bryggeriet: 1 stort kar af fyr, 8 mindre kar og et par kværne.

I nørkammeret: 1 stor øltønde og 1 mindre, 5 opretstående tønder, 4 hele og 4 halve ankre, 1 gammel kurveseng.

I skolen: 1 gammelt fyrebord og 2 bænke, et par gamle pistoler med hylstre, 1 rusten og ubrugelig flintebøsse.

I jordkælderen: 1 gammelt fyrebord, 8 øltønder og 1 gammel halvtønde.

I folkens kælder: 2 hele tønder, 1 øltragt, 2 trækander, 2 trækrukker og 4 stenkrus.

Af linned opregnes bl.a.: 3 duge af hørgarnsdrejl, 4 gamle damaskduge, 1 damaskes håndklæde, 3 andre håndklæder, 2 blårgarnsduge og 4 hørgarnsservietter.

En vigtig del af bohavet var sengene og sengetøjet. På den tid havde man ikke særlige soveværelser; sengene stod i alle mulige rum, evt. var de fast inventar (alkover). Et enkelt sovested blev som regel benyttet af flere personer. Sen-

getøjet bestod af overdyner, underdyner, underpuder, hoveddyner, hovedpuder og lagner.

Af bøger var der på Momtoft en lille bibel, Den danske lovbog, en dansk og en tysk salmebog, en bønnebog, en gl. geografibog og »en liden bog kaldet Tamz E. E. Tøyle«.

Folkeholdet på gården bestod af følgende:

1) avlskarlen Jens Frøkjær, som havde tjent på Momtoft i 10 år, 2) andenkarlen Jens Thomsen, 3) trediekarlen Enevold Poulsen, 4) drengen Chresten Christensen, 5) studepasseren Chresten Lauridsen, 6) pigen Gertrud Nielsdatter, 8) ammen Sidsel Thomasdatter, 9) fårepigen, som ikke er anført ved navn.

Børnene ved faderens død i 1727: Birgitte Maria, 14 år; Maren og Poul, 13; Peder, 9; Anne, 7; Niels, 5; Christen, 2; Anders, 2 mdr.

Da gården skulle brændes af

Helle Poulsdatters 8 børn fik i 1728 Mikkel Sørensen som stedfar. Hvad de syv af dem har ment om det, ved man ikke noget om, men den næstældste af drengene, Peder, var åbenbart ikke så begejstret. Han var heller ikke så gode venner med sin mor.

I vinteren 1735, da Peder var 16 år gammel, havde han set sig så gal på forældrene, at han gjorde to alvorlige forsøg på at brænde gården af. Første gang var natten til den 23. januar. Peder havde taget en skodtørv med ild i fra et husets ildsteder og gemt den i hønsehuset. Om natten, da alle lå og sov, stod han op og fik fat i tørv. Han stak den ind under stråtaget på det sydøstre hjørne af laden og gik så ind og lagde sig i sin seng, som han delte med sin bror. Ilden fik fat i taget, men ved et rent held blev branden opdaget, inden den havde grebet om sig. Én af gårdens karle, Christen Poulsen, havde besøgt sin kone i Sennels til hen ved kl. 1 om natten. Da han kom tilbage til Momtoft, gik han ikke i seng, men tændte en lygte og gik ud i loen for at kaste korn. Da han havde arbejdet en tid, gik

Desværre findes der ingen tegninger af Momtoft fra den tid, artiklen omhandler, men midt i 1900-tallet tog gården sig sådan ud set fra nordvest.

han lidt ud, og da hørte han, at nogen kom ud af hønsehuset; der fløj nogle gnister, og han så en person gå over møddingen og ud af gården. Han tænkte sig, at det var hans husbond, og at gnisterne stammede fra hans pipe; han begyndte igen at kaste korn, men blev så bange for, at der var noget galt. Han vækkede nogle af de andre, og da han blev klar over, at ingen af dem havde været ude, heller ikke Mikkel Sørensen, skyndte han sig igen ud i loen. Her så han, at der var ild i taget, han skyndte sig at slå alarm, de andre kom til med vand, og ilden blev hurtigt slukket.

Det var åbenbart, at ilden var påsat, og beboerne på Momtoft blev selvfølgelig forskrækkede. Folkene skiftedes til at gå vagt om natten, for at det ikke skulle gentage sig. Man havde ingen brandforsikring dengang, og Mikkel Sørensen var selvfølgelig meget bekymret. Han erklærede, at hvis ilden havde fået fat i de stenkul, som lå på loftet over rullekamret, så havde gården ikke været til at redde.

Det hørte Peder, han havde ikke opgivet sit forsæt, og han tænkte nu, at han hellere måtte forsøge sig der, oven over rullekamret, som åbenbart har været et rum i nørhuset. Søndag den 6. februar var alle gårdens folk i kirke, på nær en pige og en tjenestedreng samt de små børn. Peder fik igen fat i en tørv og kravlede op på rullekammerloftet, hvor han lagde den under

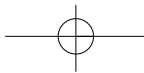
nogle kul. Det skete der imidlertid ikke noget ved, så han gik derop igen og fik tørvstuet ind under taget.

Nu gik der ild i taget, men den blev straks opdaget af tjenestedrengen, Jens Laursen. Han fik fat i pigen, og ved fælles hjælp fik de ilden slukket, inden de andre kom hjem fra kirke.

Da de sad ved middagsbordet, blev der jo ikke talt om ret meget andet end den nye ildspåsettelse. Peder så så mærkelig ud, at han kom under mistanke; samme eftermiddag gik han til bekendelse og tilstod, at det havde været hans hensigt at brænde gården af. Som grund angav han, at hans mor havde truet ham med klø; han tænkte sig, at hvis han kunne få gården brændt af, kunne han slippe af sted hjemmefra, så forældrene ikke længere skulle bestemme over ham.

Nu tør Mikkel Sørensen ikke beholde Peder i huset; 2 dage senere anmelder han ham skriftligt til amtmand Schinchel i Thisted og anmoder om, at Peder må blive anbragt i husarrest i Thisted. Den 22. februar kommer han for retten i Thisted; han tilstår, at han to gange har forsøgt at brænde Momtoft af, og retten afhører gårdens folk som vidner. Det fremgår af retsprotokollen, at Peders forsvarer har anført, at han er »læderet på fornuften, omendskønt han ikke er afsindig eller helt tåbelig.« Han lider desuden af den faldende syge, dvs. epilepsi.

Anklageren er godt klar over, at Peder Ander-

Et skæbnesvangert brev

Mikkel Sørensens brev til amtmand Schinchel bringes her i sin fulde længde efter Hundborg-Hillerslev herredstings retsprotokol. Stavemåden er tillempet nutidig retstavning.

Højædle og Velbårne Hr. Amtmand, Højgunstige Nådige Herre.

For Deres Højbårenhed må jeg fattige mand med vemodigt hjerte allerydmygst andrage, hvorledes desværre den store hjertebedrøvelse er mig og min gode hustru overfalden, at eet af vores børn ved navn Peder Andersen Momtoft er geråden i den store dårlighed og sætte ild på vores gård Momtoft, hvilket han haver prøvet 2de gange, og er også begge gange kommen til effect og fuld brand. Nemlig første gang om natten d. 23. januar på sydøst hjørnet af vores lade, og den anden gang på næst afvigte kyndelmissedag under prædiken på nørhuset. Men begge gange ved Guds faderlige forsyn og nåde (hvorfor hans hellige navn være æret) blev ilden dæmpet og slukket.

Som da nu vi arme forældre derover er geråden udi stor hjerteklemmelse og angst, også stor frygt at samme bemeldte søn, hvilket Gud nådig afvende, måtte execere slig Fandens gerning mere enten imod os eller andre Guds børn, altså indfalder min underdanige og ydmyge bøn til Deres Højædle Velbårenhed min Højgunstige Hr. Amtmand og øvrighed, selv samme vores søn måtte tages i civilarrest under vagt i Thisted, dog ikke hos bysvenden, men i et hus hvor jeg selv bestiller for ham et kammer hos en ærlig mand, hvor jeg kan få det. Hvormed jeg under min ydmygeste respekt formedels forbliver Deres Højædle og Velbårne, min Højgunstige Hr. Amtmands og øvrigheds allerydmygeste tjener.

Momtoft d. 8. februar Anno 1735, Michel Sørensen Vestergaard.

sen ikke er fuldt tilregnelig, men han vil alligevel have ham dømt til børne- og tugthuset på livstid, så man kan vide sig sikret mod, hvad han igen kunne finde på. Forsvareren mener, at han kan nøjes med at blive pisket med ris, enten af sine forældre eller af andre »ærlige folk«; derefter kan man anbringe ham i børnehuset i 3 år eller i Fladstrands (Frederikshavns) fæstning i 1 år på vand og brød.

Den 29. marts bliver dommen afsagt. Retten vil ikke regne Peder Andersen for fuldt normal og skikket til straf; den følger nogenlunde forsvarerens indstilling. Peder bliver dømt til at blive pisket med ris i Hundborg-Hillerslev herreders arresthus og derefter til arbejde i Fladstrands fæstning i 1 år på vand og brød. »Hvorefter, om der ikke fornemmes nogen bedring til det gode hos ham, han ved øvrighedens foranstaltning kan blive besørget til et sådant sted, hvor såvel

hans forældre, som andre kan være fri for den ondskab, han kunne udøve.«

Hvordan det siden gik den stakkels Peder Andersen vides ikke. Men det var nok et held for ham, at det ikke lykkedes ham at få gården brændt af.

Helle Poulsdatter og Mikkel Sørensen blev boende på Momtoft indtil 1742; da blev den solgt til Poul Jensen Tøfting. Året efter døde Mikkel Sørensen, så Helle igen blev enke. Hun skal selv være død i Thisted i sin høje alderdom.

Anders J. Hindsholm

1929-98. Præst i Sennels 1960-96, tillige provst 1985-94. Bosat på Momtoft fra 1996 til sin død 4. maj 1998.

